

УДК 65:338.242 (075.8)

АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ВИНИКНЕННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Кудласько С.В.

Хмельницький національний університет

В статье проанализировано состояние развития машиностроительной отрасли на территории Хмельниччины. Автором определены проблемные аспекты эффективного функционирования предприятий машиностроительной отрасли в условиях рыночной экономики.

Ключевые слова: *машиностроительный комплекс, предпосылки возникновения кризисных явлений, рыночная экономика, инновационные технологии.*

In the article the state of machine-building branch development at the territory of Khmelnychina is analyzed. Problem aspects of efficient operation of machine-building enterprises in the conditions of market economy are determined.

Key words: *machine-building complex, preconditions for crisis phenomena occurrence, market economy, innovation techniques.*

Актуальність дослідження. Перехід України до соціально-орієнтованої економіки зумовив поступові зміни сутності та характеру економічних відносин між суб'єктами господарювання. Внаслідок цього сформувалась нова ринкова система та нове середовище підприємств, яке на сьогодні постійно змінюється. Нові умови вимагають від вітчизняних товаровиробників якісних і структурних організаційно-економічних змін у виробничій та управлінській сферах та спонукають їх до використання нових підходів в управлінні, формування ефективного механізму управління, оперування стратегічними інструментами управління з метою забезпечення стійких позицій у сучасному ринковому середовищі.

Розвиток національної економіки потребує принципово нових підходів щодо регіонального розвитку, який би забезпечував відновлення потужностей наукомістких галузей, а саме машинобудування. Збільшення продукції машинобудування в структурі промислового виробництва та в структурі експорту країни забезпечить високий рівень конкурентоспроможності економіки.

В останнє десятиліття теоретики і практики приділяють багато уваги проблемам успішного подолання кризових явищ зумовлених змінами зовнішнього оточення, це зумовило виникненню в економічній науці нового напрямку щодо управління господарськими суб'єктами – антикризового управління підприємствами. Цей новий напрямок передбачає організацію та управління підприємством, які спрямовані на внутрішню якісну перебудову, його використання дозволяє підвищити ефективність діяльності підприємства відповідно до сучасних вимог ринку та науково-технічного прогресу. Перешкодою для досягнення найбільшого ефекту при застосуванні цього сучасного напрямку в управлінні є його недостатня теоретична розробка.

Аналіз літературних джерел. Дослідженнями економічних криз займалися такі економісти, як: Д. Рікардо, К. Маркс, Й. Шумпетер, М. Кондратьєв, Дж. Кейнс, М. Туган-Барановський та ін. Ці економісти у своїх працях розглядали макроекономічні прояви кризових явищ та намагались обґрунтувати неминучість і періодичність їх виникнення. Група інших вчених, таких як: А. Чернявський, В. Кошкін, І. Бланк, А. Крутік, розглядали особливості проходження окремих вид криз на підприємствах. На наш погляд, недостатніми є дослідження щодо виникнення кризових явищ на підприємствах машинобудування.

Мета дослідження. З метою визначення основних шляхів та засобів подолання кризових явищ на підприємствах машинобудування необхідно провести детальний аналіз їх діяльності за декілька останніх років, визначити основні особливості ведення господарської діяльності у сучасних економічних умовах. Виділити основні чинники, що заважають чи стримують ефективну роботу вітчизняних підприємств машинобудування на Хмельниччині.

Основний зміст дослідження. Машинобудування – це система галузей, підгалузей, підприємств та організацій, діяльність яких пов'язана з виробництвом засобів виробництва та предметів народного споживання. Рівень розвитку машинобудування в значній мірі визначає рівень життя населення, і розвиток інших галузей промислового виробництва. Машинобудівний комплекс України об'єднує понад 30 великих галузей та понад 50 підгалузей, найбільш важливими серед них є: тракторне і сільськогос-

подарське машинобудування, верстатобудування, електротехнічне машинобудування, транспортне машинобудування тощо. На Хмельниччині машинобудування є одним з основних видів промислової діяльності. За обсягами виробництва ця галузь посідає третє місце після харчової промисловості та виробництва і розподілення електроенергії і є вагомим чинником реального економічного зростання області. Основні показники, які характеризують динаміку розвитку машинобудування Хмельницької області у 2003–2008 рр. наведено у табл. 1.

У Хмельницькій області на початку 2009 р. нараховувалось 202 підприємства машинобудування. За останні три роки частка продукції, реалізованої підприємствами машинобудування, майже не змінилась, так, у 2006 році – 11,2 %, у 2007 та 2008 роках – 11,1 %. Всього за 2008 р. підприємствами галузі було реалізовано продукції на 1 098 млн грн [1].

Трансформації умов функціонування підприємств на початку 90-х років зумовили значне скорочення обсягів виробництва машинобудування, відновити яке вдалось лише через 10 років.

Починаючи з 1999 року, виробництво продукції машинобудування почало поступово зростати, так, у 2008 році порівняно з 2007 роком зростання становило 4,2 %, а порівняно з 2000 р. – зросло у 3 рази.

Подолавши скорочення обсягів виробництва, галузь, як і промисловість загалом, набула позитивної динаміки розвитку. Починаючи з 2000 року, обсяги продукції у машинобудуванні щорічно нарощувались і за останні 3 роки збільшились у 1,5 разу.

Таблиця 1

Динаміка показників розвитку машинобудівної галузі Хмельницької області

	Показники	Роки					
		2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	Кількість підприємств	259,0	245,0	238,0	212,0	204,0	202,0
2	Темпи зростання обсягів виробництва, %	115,2	122,8	112,6	115,2	121,6	104,2
3	Частка в загальному обсязі промислового виробництва,	12,1	12,3	10,3	11,2	11,1	11,1
4	Середньорічна кількість найманих працівників, тис. осіб	17 722,0	17 481,0	16 751,0	16 317,0	15 288,0	14 669,0
5	Темпи зростання продуктивності праці, %	136,0	125,2	118,3	121,9	128,4	107,8
6	Темпи зростання інвестицій в основний капітал, %	88,1	189,2	65,4	134,2	111,2	191,7
7	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	-2,5	-0,1	-0,2	0,7	1,7	1,1

Підприємства Хмельниччини спеціалізуються більшою мірою на виробництві таких видів продукції, як: зубові борони, електрична високовольтна апаратура, газоміри. У 2008 році структура реалізованої продукції машинобудування включала: виробництва машин та устаткування – 22,4 %; електричного, електронного та оптичного устаткування – 72,1 %; транспортних засобів та устаткування – 5,5 % [1].

Більшість підприємств галузі працює на давальницьких засадах. Підприємства машинобудування посідають перше місце серед основних промислових видів діяльності в області по використанню давальницької сировини на вироблену продукцію. Понад третина вартості давальницької сировини області використовується саме у цій галузі. Суттєвою є частина продукції, виробленої з давальницької сировини у загальному випуску комплектів проводів для свічок запалювання, для двигунів та інших комплектів проводів, для транспортних засобів, інструментів та апаратури медичної різної, приладів неелектричних побутових.

Машинобудування є поширеним видом діяльності серед підприємств малого бізнесу. Це підтверджується тим, що із загальної кількості підприємств машинобудування малі підприємства становлять 80 %. Більша частина підприємств зосереджена у м. Хмельницький і майже чверть – у м. Кам'янець-Подільський.

За рахунок освоєних інвестицій на підприємствах машинобудування у 2008 р. уведено в дію нові основні засоби на суму 65,9 млн грн. Вартість основних засобів підприємств машинобудування станом на 1 січня 2009 р. становила 943,0 млрд грн. Інвестиційна діяльність на підприємствах машинобуду-

вання Хмельниччини була розпочата в 1994 році, у підприємства було вкладено іноземних інвестицій на суму 7,1 млн дол. США (станом на 1 січня 2009 р.). Іноземні кошти надійшли до 11 підприємств машинобудування області, дві третини інвестицій одержано з Німеччини, значними були обсяги інвестицій з Чехії та Нідерландів.

За 2008 р. приріст цін в цілому у машинобудуванні становив 14,9 %. При цьому відзначалось суттєве зростання цін у виробництві транспортних засобів та устаткування на – 17,0 %, виробництві машин та устаткування – 16,2 %, виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування – 14,3 % [1]. До основних чинників, які впливають на рівень цін продукції підприємств машинобудування, можна віднести: ціни на сировину та матеріали, вартість енергоносіїв і паливно-мастильних матеріалів, рівень середньої заробітної плати. Внаслідок дії цих чинників продукція машинобудування за 2008 р. подорожчала.

У 2008 р. експорт продукції машинобудування здійснювали 43 підприємства Хмельниччини. Загальний обсяг експорту становив 121,7 млн дол. США. Продукція машинобудування експортувалась до 27 країн світу. Основними споживачами продукції машинобудування Хмельниччини є країни СНД – 55,5 % та Європи – 38,6 %, решта – країни Азії, Африки та Америки. Найбільші обсяги припадали на Російську Федерацію – 58,6 млн дол., – 48,2 %), Німеччину (25,9 млн дол., – 21,2 %), Чехію (15,0 млн дол., – 12,3 %). В Росію експортуються електричні трансформатори, пульти, панелей для електричної апаратури, до Німеччини та Чехії – ізолювані проводи та кабелі різних видів.

У структурі експортованої продукції переважають електричні машини і устаткування (83,9 % від загального обсягу експорту продукції машинобудування), зокрема трансформатори електричні – 41,5 %, проводи ізолювані, кабелі – 30,1 %, пульти, панелі та інша арматура для електричної апаратури – 2,8 %, решта запчастини до підймачів, машини, апарати і механічні пристрої, частини апаратури зв'язку.

Світова економічна криза, яка поширилась у II півріччі 2008 року, негативно вплинула на результати діяльності підприємств машинобудування, було зафіксовано зниження обсягів виробництва – на 0,6 % (в цілому по Україні відповідно на 3,1 %).

У 2008 році зменшилось виробництво транспортних засобів і устаткування на – 21,2 %, апаратури для радіо, телебачення та зв'язку – на 58,9 %, медичної техніки, вимірювальних засобів, оптичних приладів та устаткування, годинників на – 6,4 %, скоротилось виробництво верстатів на – 7,5 %. Зменшились обсяги виробництва вентилів, кранів, клапанів та подібних виробів, верстатів волоочильних та для оброблення дроту, відвальних плугів, пристроїв керування електричних комплектних низьковольтних та високовольтних, лічильників електроенергії, включаючи калібрувальні.

Скорочення обсягів реалізації машинобудівної продукції відбулось за рахунок зниження рівня платоспроможного попиту споживачів на внутрішньому ринку та різкого падіння цін на світовому ринку.

В результаті на підприємствах машинобудування виникли фінансові труднощі підприємств, які не дозволили забезпечити належне відновлення необоротних активів, здійснення їх реконструкції і модернізації, впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Підводячи підсумки здійсненого аналізу роботи підприємств машинобудування нами визначено ряд передумов виникнення кризових явищ у процесі їх функціонування. Передумови ми розподілили на дві групи, які виникають на макрорівні і формують умови функціонування підприємствам та на мікрорівні, які безпосередньо виникають в процесі функціонування підприємства і їх прояв залежить від рівня ефективного управління підприємством.

1. На макрорівні:

- нестабільність економічної і політичної ситуації;
- відсутність ефективної системи оподаткування;
- відсутність програм довгострокового кредитування;
- нестабільність і непередбачуваність валютного регулювання;
- низький рівень науково-технічного розвитку;
- відсутність ринкового регулювання.

2. На мікрорівні:

- зношеність основних виробничих фондів;
- негнучкість виробничих і управлінських систем підприємства;
- неефективне управління фінансовими ресурсами підприємства;
- низький рівень конкурентоспроможності продукції;
- відсутність альтернативних ринків збуту.

Висновки. На підставі аналізу сучасного стану підприємств машинобудування Хмельниччини з'ясовано основні причини, що призвели цю галузь до сучасного кризового становища. З метою відродження минулої слави машинобудування ми пропонуємо: зняти з підприємств непосильний податковий тягар, вчасно повертати ПДВ на експортну продукцію, ввести диференційовані ставки податків на вітчизняні та імпортовані товари машинобудування; запобігати безконтрольному вивезенню товарів за тіншовими схемами; розробити ефективну адресну інвестиційну політику підприємств даної галузі; сприяти на державному рівні розширенню зовнішніх ринків підприємств машинобудування.

Слід зазначити, що зосередження зусиль фактично лише на відновленні виробництва, є не досить ефективним. Для створення конкурентоспроможної і експортнопотенційної машинобудівної галузі необхідно розробити стратегію її довгострокового розвитку на основі інноваційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Хмельницької області на 2009 рік. – С. 20. <http://www.adm.km.ua/index1.php?link=37>
2. Статистичний щорічник України за 2008 р. / Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2008. – С. 591.
3. Статистичний щорічник України за 2007 рік. – К.: Консультант, 2007. – С. 631.